

Bölüm 7

SİGARAYA ve TÜTÜNE YAPILAN ZAMLARIN, YÜKSEK VERGİLERİN TÜKETİCİLERİN SATIN ALMA DAVRANIŞLARI ÜZERİNE ETKİSİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR UYGULAMA

Kurtuluş MERDAN¹

ÖZET

Son dönemlerde bağımlılık içeren maddelerden en yaygın kullanılanı sigara-
dır. Sigara kullanımı tüm dünyada hızlı bir şekilde yayılım göstermektedir. Tür-
kiye’de sigara tüketimi ise alışkanlık olmaktan çıkıp geleneksel davranış halini
almaktadır.

Sigaranın hem içene hem de topluma oldukça yüksek maliyeti olmakta, her
yaş kesimi için önemli bir problem haline gelmektedir. Sigara kullanımı sadece
tüketen için değil etrafında yaşayan kişiler için de ciddi problemler oluşturmak-
tadır. Sigara, tüketicilerin sağlığının yanı sıra bütçesini de olumsuz etkilemekte-
dir. Türkiye’de sigara vergi sisteminde Ocak 2019 yılında yapılan değişiklikle nis-
pi vergi %63’ten %67’e çıkarılmıştır. Vergi oranında yaşanan 4 puanlık artış mali
çarpan etkisiyle ortalama fiyattaki bir üründe yaklaşık 4TL’lik bir artışa neden
olmaktadır. Yıllık bazda sigara fiyatlarında %20’nin üzerinde bir artışın yaşandığı
dikkate alındığında, bu artışın tüketici enflasyonunda %1’lik yükseltici bir etkiye
sahip olacağı düşünülmektedir.

Kavramsal araldan ve bulgular ekseninde çalışmanın evrenini Gümüşhane
ilinde sigara tüketiminde bulunan kişiler oluşturmaktadır. Veri toplama tekni-
ği olarak anket yönteminden faydalanılmıştır. Çalışmada öncelikle tüketicilerin
demografik özelliklerine ve sigara kullanım durumlarına, yapılan zamların ve
yüksek vergilerin sigara tüketimi üzerindeki etkilerine yer verilmiştir. Çalışma
sonunda elde edilen bulgular yapılan zamların ve alınan vergilerin tüketicilerin
sigara kullanımını azaltmadığı sadece daha ucuz sigara markalarına yönelttiği
veya kaçak sigara kullanma tercihlerini değiştirdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca
sigaraya yapılan zamlar tüketicileri daha çok tütün kullanmaya yöneltmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sigara Alışkanlıkları, Fiyat, Tüketici

¹ Dr. Öğr. Üyesi Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Gümüşhane/Türkiye kurtu-
lus_m@hotmail.com

GİRİŞ

Geleneksel tüketim yapısı içerisinde temininin kolay, kullanımının yasal; esrar, alkol gibi madde bağımlıları için geçiş maddesi olması nedeniyle sigara kullanımı sürekli artış göstermektedir. Sigara tüketimin fazla oluşunda, gençlerin merak, heyecan ve özenti duygusuyla hareket etmelerinin yanı sıra büyükleri model almalarının ve sigarayı büyümenin bir göstergesi olarak kabul etmelerinin önemli etkileri bulunmaktadır.

Yapılan araştırmalar sigara kullanımının tüm dünya ülkeleri için önemli bir sorun haline geldiğini ortaya koymaktadır. Uygulamaya konulan yüksek vergilere ve yasaklamalara rağmen Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre şu an için dünya genelinde 1,1 milyar kişi sigara tüketiminde bulunmakta ve bunların yaklaşık %80'i de düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşamaktadır (WHO, 2019a). Genel yaklaşım bu sayının gelecekte daha da artacağını, tütün endüstrisinin gelişmekte olan ülkelere yönelik olarak yeni pazar arayışlarına gireceğini ortaya koymaktadır.

Sigara kullanımına cinsiyet açısından bakıldığında, Amerika'da kadınların %17,5'i erkeklerin %22'si sigara içmektedir. Öte yandan yapılan araştırmalarda gelir düzeyi ve eğitim seviyesi arttıkça sigara kullanımının azaldığı tespit edilmiştir. Türkiye'de ise CREDIT (Chronic Renal Disease in Turkey)'in yaptığı bir araştırmada Türk nüfusun %35,2'sinin aktif sigara kullandığı, %9,3'ünün de sigarayı bıraktığı bulgusuna ulaşılmıştır. Geçen zamanla birlikte, her yıl ortalama 750.000 gencin sigara içmeye başladığı buna karşılık yetişkin nüfusun %20'sinin sigara içmeyi bıraktığı saptanmıştır (Çakır, 2011).

Bu çalışmada, öncelikle dünyada ve Türkiye'de sigara üretimi ve tüketimi hakkında bilgi verilmekte, daha sonra tüketicilerin demografik özelliklerine ve sigaraya başlamalarında etkili olan faktörlere yer verilmektedir. Son olarak da sigaraya yapılan zamların ve yüksek vergilerin tüketicilerin satın alma davranışı üzerindeki etkileri incelenmektedir.

1-DÜNYADA TÜTÜN ÜRETİM VE TÜKETİM MİKTARINA GENEL BİR BAKIŞ

Tütünün kağıda sarılması ile birlikte üretilen sigara, dünyada en yaygın tüketilen, daha çok alışkanlık yapan bir bağımlılık türü olarak kabul edilmektedir. 18. yüzyılda İspanyollar tarafından Amerika kıtasından Avrupa'ya getirilen sigara ve tütün ürünleri toplum sağlığına zarar verse de birçok ülkede yoğun bir şekilde kullanılmaktadır (<https://t24.com.tr>). Dünya ülkeleri arasında en yaygın tütün tüketimi ise Çin'de yaşanmaktadır. Tütün tüketiminde Çin'den sonra sırasıyla Hindistan, Endonezya, Rusya ve ABD yer almaktadır (Avcı, 2018).

Dünyada tütün üreten ülkeler ve üretim miktarları açısından söz sahibi olan ülke Türkiye'dir. Son yıllarda yaşanan kan kaybına rağmen tütün pazarında hala lider konumundadır. Tütün üretim miktarları açısından yapılan değerlendirmede, 185 bin tonluk 60 bin tonluk üretim miktarıyla Dünya tütün üretim miktarının (185 bin ton) yaklaşık %32'sine sahiptir. Tütün üretiminde Türkiye'den sonra sırasıyla BDT, Yunanistan, Makedonya ve Çin gelmektedir.(Tablo1).

Tablo1. Tütün Üreten Ülkeler ve Üretim Miktarları

Ülke	Oryantal Tütün Üretimi (Kg)	Oryantal Tütün Üretimi (%)
Türkiye	60.000.000	32,3
BDT	30.000.000	16
Yunanistan	22.000.000	11,8
Makedonya	21.000.000	11,3
Çin	18.500.000	10
Bulgaristan	9.000.000	4,9
Lübnan	5.000.000	2,7
Arnavutluk	3.000.000	1,6
Diğer	17.000.000	9,4
Toplam	185.500.000	100

Kaynak: (2015) Universal Corp.

Ülkeler bazında sigara içen kişi sayılarına bakıldığında farklılıklar görülmektedir. Şu an için dünya genelinde 1,1 milyar kişi sigara tüketiminde bulunmaktadır. Gelecek açısından bakıldığında ise dünyada 2020-2030 yılları arasında 1,8 milyar; 2040-2050 yılları arasında da 2,2 milyar insanın sigara içeceği tahmin edilmektedir (American Cancer Society, 2006: 88-89; Oğuztürk ve Gülcü, 2012: 101).

Dünya genelinde erkeklerin bayanlara göre daha fazla sigara tüketiminde bulunduğu dair genel bir kanaat oluşmuş olsa bile yapılan araştırmalar kadınların bazı ülkelerde erkeklere göre daha fazla sigara tükettiğini ortaya koymaktadır. Bu ülkeler arasında Danimarka, İsveç, Norveç ve Yeni Zelanda yer almaktadır (Köse, 2011). Öte yandan bazı ülkelerde sigara içen erkek sayısında düşüş, kadın sayısında da bir artış olmaktadır. Genel yaklaşım; gelecekte sigara kullanan kadın sayısında artış olacağı, bu artışın nedenleri arasında kadınlar arasındaki sigara kullanımının yaygınlaşmasının ve nüfus artışının önemli etkilerinin olacağı düşünülmektedir (WHO, 2019b). Ayrıca bazı toplumlarda sigara içmek ayıp olarak sayılırken, kadının sigara içmesi ekonomik bağımsızlığın düşük olmasıyla da açıklanabilir.

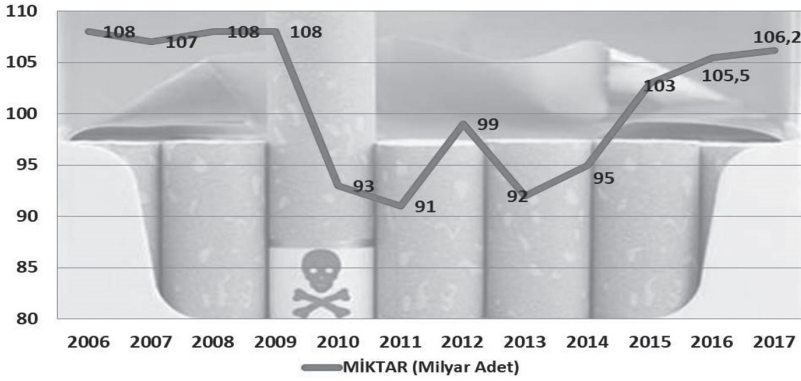
2-TÜRKİYE'DE TÜTÜN ÜRETİMİ VE TÜKETİMİ

Yapılan araştırmalar ve elde edilen bulgular Türkiye'de tütün tüketiminin 1980

yılından beri sürekli arttığını ortaya koymaktadır. 1980 yılından 2000'li yıllara kadar yaşanan ekonomik krizler, yüksek enflasyon ve kişi başına GSMH'nin azalması bile sigara tüketimini azaltmamış, 1980'lerin başında 53.399 milyon adet olan sigara tüketimi 111.500 milyon adete çıkmıştır. Bu dönem içerisinde sigara fiyatlarının dünya fiyatlarına göre düşük olması da sigara tüketimini artıran bir etken olmuştur (Temiz, 2010: 46).

Tütün üretim ve kontrol çalışmaları toplum sağlığını tehdit etmeyecek şekilde Tütün Eksperleri tarafından desteklenmektedir. Sigara tüketicilerinin sigarayı azaltmaları ya da bırakmaları için 2018 yılından itibaren sigara üzerindeki vergi yükü ÖTV ve KDV ile birlikte %84'lere kadar çıkarılmıştır. Bu şekilde artan sigara fiyatlarıyla genç neslin erken yaşta sigarayla tanışması engellemeye çalışılmıştır. Ancak artan vergi yükü ve yüksek fiyat tütün tüketimi ile sigara kaçakçılığını körüklemiştir.

Tablo 2. Türkiye'de Kayıtlı Tüketilen Sigara Miktarı (Milyar Adet)

Kaynak: GTHB (<https://www.tarimorman.gov.tr>)

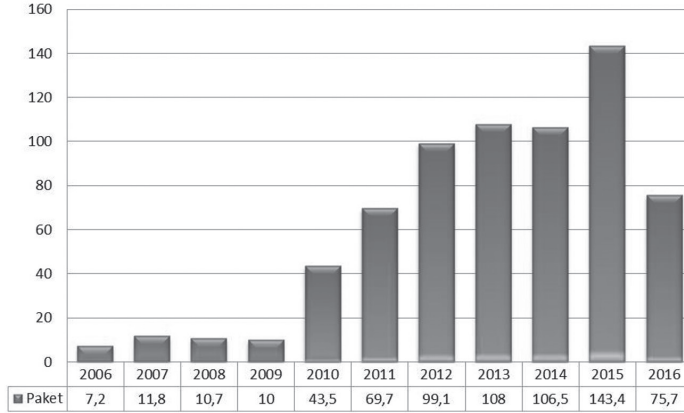
Tablo 2'de verilen bulgular 2006 yılı ile 2017 yılları arası tüketilen sigara miktarlarını vermektedir. Buna göre Türkiye'de kayıtlı tüketilen sigara miktarları yıllar içerisinde dalgalanmalar gösterse de son yıllarda tekrar yukarı yönlü eğilim göstermektedir. Tablo 2'de verilen tütün tüketim rakamlarına kaçak sigaraları ve kayıt dışı sarmalık kıyımlık türünü de eklediğimizde tütün tüketim miktarlarının yayınlanan rakamlardan çok daha fazla olacağı kesin olarak söylenebilir. Türkiye sahip olduğu satış hacmine göre dünya pazarları arasında ilk on içerisinde girmektedir.

Türkiye'de enflasyondaki artışa paralel olarak sigara fiyatları da artmaktadır. 1994 krizinden sonra yaşanan fiyatlar genel seviyesindeki artış yerli ve yabancı marka sigaralarını pahalı hale getirmiştir. Yabancı marka sigaralar yerli sigaralara göre daha pahalıdır (Bilir vd., 2000:5; Temiz, 2010: 48).

1999 yılında yaşanan Marmara depremi, 2000 yılı Kasım ve 2001 Şubat krizlerinden sonra hükümetlerin uyguladığı vergi gelirlerini artırma politikası nedeniyle sigara fiyatlarında önemli bir artış yaşanmıştır. Reel sigara fiyatlarında yaşanan bu artışa rağmen sigara fiyatları dünya fiyatlarının altında seyir izlemekte, bu da sigara tüketiminin artmasında etkili olmaktadır (Dikmen, 2005:6; Temiz, 2010: 48).

19 Mayıs 2008 yılından itibaren kapalı alanlarda sigara kullanımı yasaklanmıştır. Bu yasağın yürürlüğe girmesi ile birlikte bazı sigara tiryakilerinin sigarayı bıraktıkları, bazılarının ise azalttıkları görülmüştür. 2008 yılının Temmuz ayında 509 milyon paket olan aylık sigara satışı, yasağın uygulanmaya konulmasıyla birlikte 2009 yılının Temmuz ayında 481 milyon pakete düşmüştür. Kapalı mekanlarda başlayan sigara yasağı ve sigaraya yapılan zamlarla birlikte tüketim miktarında %20'lik bir azalış meydana gelmiştir. Diğer taraftan sigara üreticilerinin fiyat artışlarına bağlı olarak düşmesi gereken vergi gelirlerinde bir artış gözlenmiştir. Tütün ürünlerinde alınan ÖTV gelirlerinde 2010 yılının Ocak döneminde bir önceki yılın aynı dönemine oranla %64'lük bir artış kaydedilmiştir. Bu vergi artışlarının sürekli hale getirilmesi sigara tüketimini azaltmaktan öte, kayıt altında bulunan bir ekonominin kayıt dışına sürüklenmesine neden olabileceği de göz önüne alınmalıdır (Temiz, 2010: 48).

Tablo 3. Yakalanan Kaçak Sigara Miktarı (Milyon Paket)

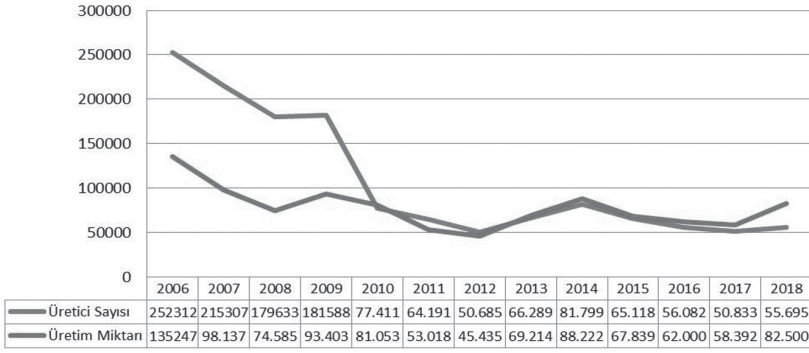
Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü, KOM Raporları

Tablo 3'te yakalanan kaçak sigara miktarları verilmektedir. 2016 ve 2008 yılları hariç bu miktarlar sürekli artmıştır. Tütün mamullerinde yaşanan sigara ve diğer tütün mamulleri kaçakçılığının piyasanın %15'i civarında olduğu düşünülmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık Şube Müdürlüğü tarafından derlenen

verilere göre özellikle 2009 yılında 10 milyon paket olan kaçak sigara yakalaması 2015 yılına gelindiğinde altı yıl içinde 143,4 milyon pakete yükselmiştir (Tablo 3). KOM birimlerince 2016 yılı içerisinde ele geçirilen kaçak sigaraların neden olduğu vergi kaybının yaklaşık 400 milyon TL'yi bulduğu tahmin edilmektedir. Yasa dışı yollardan Türkiye'ye giriş yapan bu ürünler hem halk sağlığını hem de ekonomimizi olumsuz yönde etkilemektedir

Öte yandan sigara satışı çevre / komşu ülkelerle kıyaslandığında Yunanistan'dan sonra en pahalı sigara satışı Türkiye'dedir. Komşu ülkelerde 1,5 dolar civarında olan Premium marka bir sigaranın Türkiye'deki satış fiyatı 2,5 dolar civarındadır. Bu durum ise yasadışı ticareti hedef pazar haline getirmiştir (www.zmo.org.tr).

Tablo 4. Türkiye Sözleşmeli Yaprak Tütün Üretimi Üretici Sayısı / Üretim Miktarı (Ton)

Kaynak: GTHB (<https://www.tarimorman.gov.tr>)

Tablo 4'te Türkiye'de sözleşmeli yaprak tütün üretim miktarları ile üretici sayıları verilmektedir. 2006 yılında 252 bin olan tütün üreticisi sayısı 2018 yılı itibarıyla 56 bine, tütün üretim miktarı ise 2006 yılında 325 bin tondan 2018 yılında 82.500 ton civarına gerilemiştir. 4733 sayılı yasanın çıktığı günden itibaren geçen 13 yılda tütün üretimi büyük kayıplar yaşamıştır.

Sigara kullanım oranları dikkate alındığında 2003 yılında %32 olan sigara tüketimi 2012'de %23'lere kadar gerilemiştir. 2013'ten sonraki dönemde sigara kullanım oranı yeniden artışa geçerek % 26'lara ulaşmıştır. 2018 yılına gelindiğinde ise Cumhuriyet tarihinin en yüksek tütün tüketimi yaşanmış, tütün tüketimi 118,5 milyon adet olarak gerçekleşmiştir. Sigara kullanım oranı 2018 yılıyla birlikte %27'lere kadar çıkmıştır (www.iha.com.tr).

5 Ocak 2019 tarihinde alınan kararlarla birlikte sigara vergilerinde %63 olan nispi ÖTV oranı %67'ye çıkarılmıştır. Böylece toplam vergi yükü bir paket sigara fiya-

tının %86'sına karşılık gelecek şekilde artırılmıştır. Sigara fiyatına yapılan %25'lik zammın Ağustos ayı enflasyonuna %1,5'lük bir yansımaya olmuştur. Sonuç olarak; maktu vergi artışı ile birlikte bir sigaranın ortalama fiyatına toplam etkisi 2,5 TL hesaplanmakta, 2,5TL'lik fiyat artışının gerçekleşmesi durumunda Temmuz-Aralık 2019 dönemi için 5,3 milyar TL ÖTV ve 1,1 milyar TL KDV olmak üzere bütçeye 6,4 Milyar TL ilave gelir sağlanmış olacaktır. Bunların yanı sıra 2,5 TL'lik fiyat artışı tek başına 2019 yıl sonu bütçe açığının %8'ini karşılamaya yetecektir (www.haberturk.com).

Tablo 5. Tütün ve Tütün Mamülü Kullanma Durumunun Cinsiyete ve Yaş Grubuna Göre Dağılımı (%)

Tütün ve Tütün Mamülü Kullanma Durumu	Yaş Grubu	2012			2014			2016		
		Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Her Gün Kullanan	15-24	24,1	4,6	14,3	31,4	5,7	18,5	28,2	7,8	18,1
	25-34	45,9	14,9	30,5	51,2	18,8	35,1	49,6	16,6	33,2
	35-44	44,4	17,3	30,9	49,9	19,7	34,9	50,6	19,6	35,2
Her Gün Kullanan	45-54	42,0	13,4	27,7	48,7	16,5	32,7	45,3	17,7	31,6
	55-64	27,9	7,4	17,4	38,2	10,2	24,0	35,0	10,9	22,8
	65-74	17,8	3,8	10,1	22,4	3,4	12,1	24,2	4,4	13,5
	75+	12,6	0,8	5,6	8,9	2,4	5,0	10,7	1,0	4,8

Kaynak: TÜİK, Türkiye Sağlık Araştırması, 2012, 2014 ve 2016

Tablo 5'te Türkiye'de 2012, 2014 ve 2016 yılları arasında her gün tütün ve tütün mamülü kullanımında bulunan kişilere ait bilgiler yaş ve cinsiyet açısından verilmektedir. Yaş grubu açısından bir değerlendirme yapıldığında, 35-44 ve 65-74 yaş aralığında sigara kullananların sayısının 2012 yılından 2016 yılına kadar sürekli artışı söylenebilir. Tütün ve tütün mamülü kullanımı cinsiyet açısından ele alındığında ise; 15-24 ve 55-64 yaş aralığında kadın kullanıcıların, 35-44 ve 65-74 yaş aralığında da erkek kullanıcıların daha fazla sigara tüketiminde buldukları tespit edilmiştir. Bu sonuçlara ilaveten Tablo 5'ten elde edilen bulgular erkeklerin tütün tüketiminin kadınlardan daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

Son yıllarda sigara kullanım oranları kadınlarda artan oranlarda, erkeklerde azalan oranlarda artış eğilimindedir. TÜİK verilerine göre 1993 yılında kadınların sigara kullanım oranı %13,5 iken bu rakam, 2018 yılına gelindiğinde %20'lere kadar yükselmiştir. Erkeklerde ise 1993 yılında %57,8 olan bu oran 2018 yılı itibarıyla %60'lara kadar yükselmiştir (www.iha.com.tr).

Son yıllarda kadınların sigara kullanımında gözle görülür bir artış yaşanmakta, bu artışı etkileyen birçok etken bulunmaktadır. Özellikle sigara kullanımının kilo kontrolünü sağlaması, kadınların genç yaşta sigaraya başlamalarında etkili olmaktadır. Bununla birlikte genç bayanlar arasında yaşanan düşük benlik saygısı ve birçok Avrupa ülkesinde yasaklanmış olan, tüketim lehine reklam, promosyon vb. kampanyaların devam etmesi de sigaraya başlamayı tetiklemektedir. Olaya cinsiyet ayrımı gözetmeden bakıldığında sigaraya başlamanın nedenleri arasında, toplumların sosyoekonomik, psikososyal ve kültürel farklılığa bağlı değişkenlerin etkili olduğu söylenebilir (WHO, 2010; Mısırlıoğlu, 2019:3).

3- ALAN YAZINI

Sigara tüketimine yönelik yerli ve yabancı alanda birçok yazılı çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaları özetleyecek olursak;

Çivi ve Şahin (1991), öğrencilerin sigara konusundaki bilgi düzeylerini, tutum ve davranışlarını Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu ekseninde belirlemeye çalışmışlardır. Bu çalışma kapsamında kesitsel, tanımlayıcı ve analitik nitelik içeren yöntemlere başvurulmuştur. Çalışmada elde edilen bulgular gelir düzeyi artıkça sigara tüketiminin arttığını ortaya koymaktadır. Bu çalışma kapsamında sigaraya başlamanın nedenleri arasında merak duygusu, rahatlama aracı, arkadaş ve sosyal ortama uyma gibi etkenler ön plana çıkmaktadır.

Townsend et. al., (1994) çalışmalarında, 1972-1990 yılları arasında İngiltere’de her iki yılda bir yapılan genel hane halkı anketinden elde edilen verilerden yararlanmışlardır. Bu kapsamda sigara kullanımında yaş ve cinsiyet değişkenlerinin fiyat, gelir ve sağlık reklamları üzerine etkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonunda yüksek gelir grubundaki bireylerin, düşük gelir grubundaki bireylere göre sigara fiyatlarındaki değişikliklere daha az ve sağlık reklamlarına daha fazla tepki verdikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Bu çalışma bağlamında hükümetlerin sigara vergilerini sürekli artırması hem sigara kullanımını hem de ilgili hastalıkları azaltma hedefine yardım edeceği dile getirilmektedir.

Pinilla et al., (2002) tarafından İspanya’nın Gran Canaria adasında yapılmış olan bir diğer çalışmada tütün kullanımında etkili olan ailevi, bireysel, sosyal ve eğitsel faktörlerin ergenlik çağındaki gençler üzerindeki etkileri incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma bağlamında elde edilen en önemli bulgu alkol tüketiminin öğrencilerde sigara kullanımını artırmasıdır.

Siagpush et al., (2003) tarafından ortaya konulan çalışmada ise finansal stres ile sigara bağımlılığı arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bu çalışma kapsamında, tü-

tütün harcaması fazla olan hanelerde finansal stres yaşama ihtimalinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Pampel ve Rogers'ın (2004) sigara bağımlılığı, sosyo- ekonomik statü ve sağlıkla ilgili gerçekleştirdikleri çalışmalarında Amerika ulusal sağlık anketi verilerinden yararlanmışlardır. Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular ekonomik durumu iyi olan bireylerin, kötü olanlara göre sigaranın zararlarından daha fazla etkilendiklerini ortaya koymaktadır.

Cruz et al., (2006), tütün tüketimine etki eden faktörleri Meksikalı üniversite öğrencileri ekseninde ele almışlardır. Çalışmanın sonunda elde edilen bulgular, cinsiyet açısından kadın- erkek arasında bir farklılığın olmadığını ortaya koymaktadır.

Temiz (2010), sigara tüketimini etkileyen faktörler üzerine Türkiye ekseninde bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede 1980-2008 yılları arası sigara tüketimini etkileyen faktörler; sigara fiyatı, GSMH, 15 yaş ve üzeri nüfus, işsiz nüfus, kırsal ve şehir nüfusu gibi değişkenler olarak incelenmiştir. Çalışmada sigara tüketimine etki eden faktörler ile sigara tüketimi arasındaki ilişki En Küçük Kareler yöntemine göre tahmin edilmiştir. Çalışma sonucunda işsiz nüfus ve sigara fiyatları ile sigara tüketimi arasında ters yönlü; 15 yaş ve üzeri nüfus ve GSMH ile sigara tüketimini arasında doğru yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın sonunda sigara tüketimini azaltabilmek için sigara fiyatlarının enflasyon üzerinde artırılması, toplumun bilgilendirilmesi ve eğitimli insan sayısının artırılması gerektiği önerilmektedir.

Karaöz vd., (2010), yasal düzenlemelerin sigara tüketimi üzerindeki etkilerini Türkiye ekseninde ele almışlardır. Alan yazınında elde edilen sonuçların aksine kentleşme düzeyindeki artış, sigara tüketiminde de artışa neden olmaktadır. Çalışmada elde edilen diğer bulgular ekseninde; Kişi Başına GSMH'deki artışın tüketimi artırdığı, fiyatlardaki artışın ve işsizliğin sigara tüketimini azalttığı, yasal engellemelerin ise sigara tüketimini etkilemediği sonucuna varılmıştır.

Oğuztürk ve Gülcü (2012), sigara tüketimini etkileyen faktörleri Türkiye ekseninde analiz etmeye çalışmışlardır. Bu kapsamda elde edilen bulgular GSMH ile sigara tüketimi arasında doğru yönlü, şehir nüfusu, sigara fiyatları, işsiz nüfus ile sigara tüketimi arasında ters yönlü ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlardan hareketle sigara tüketimini azaltabilmek için sigara fiyatının enflasyonun üzerinde artırılması, toplumun sigara konusunda bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi önerilmektedir.

Başol ve Can (2015) araştırmalarında, tütün tüketiminin ekonomik etkilerini ve tütün ile mücadelede uygulanan politikaları ortaya koymaya çalışmışlardır.

Araştırmada elde edilen bulgulardan yola çıkılacak olursa, Türkiye'nin önümüzdeki 20 yıl içerisinde sigaraya ve tütüne bağlı hastalıklardan önemli kayıplar vereceği düşünülmektedir. Bu karmaşık sürecin başta devlet olmak üzere doktor ve sağlık çalışanları tarafından aşılabileceği dile getirilmektedir. Çalışmanın sonunda sağlıklı ve üretken bir toplum için sigara ile mücadelenin zorunluluk olduğu ifade edilmektedir.

Sagar (2018), sigara bağımlılığında sosyal öğrenmenin rolünü üniversite öğrencileri ekseninde nitel bir inceleme ile ortaya koymaya çalışmıştır. Bu çalışma bağlamında veri toplama aracı olarak görüşme tekniğinden faydalanılmıştır. Çalışma sonunda sigara kullanma alışkanlığının genellikle lise yıllarında başladığı fakat bu alışkanlığın ilköğretime kadar düştüğü bulgusuna ulaşılmıştır. Bu sonuçların yanı sıra sigara kullanımını model alma bağlamında arkadaş ortamının daha çok etkili olduğu dile getirilmektedir.

4- ARAŞTIRMANIN TASARIMI

Araştırmanın tasarımı, sigaraya ve tütüne yapılan zamların tüketicilerin satın alma davranışları üzerine etkisini belirlemeye yönelik faktörlerin neler olduğu araştırma sonucunda elde edilen bulgular çerçevesinde şekillenmiştir. Bu bölümde alan araştırmasının amacı, önemi, sınırlılıkları, evreni ve yöntemi ile araştırma sonucunda elde edilen bulgular ve bu konudaki değerlendirilmeler yer almaktadır.

4.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı çerçevesinde, Gümüşhane ilinde yaşayan ve sigara tüketiminde bulunan kişilere yönelik bir anket çalışması yürütülmüştür. Yapılacak çalışmalara ışık tutması ve bundan sonra uygulanması planlanan yöntemlere yönelebilmesi amacıyla Gümüşhane il merkezinde günde en az bir paket sigara tüketiminde bulunan kişilere çeşitli sorular yöneltilmiştir. Araştırma kapsamında, yazılı mesajların, sigara paketlerindeki resimlerin, uygulanan yüksek vergilerin ve zamların engelleyici etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

4.2. Araştırmanın Evreni ve Sınırlılıkları

Araştırmanın evrenini, 15 Haziran-15 Ağustos tarihleri arasında Gümüşhane ilinde sigara tüketiminde bulunan ve basit tesadüfi örnekleme yöntemine göre seçilmiş 390 kişi oluşturmaktadır.

Veri toplama aşamasında, tüketicilere yüz yüze ulaşılarak çalışmanın amacı konusunda bilgi verilmiş, tüketiciler sayı olarak tam bilinmediği için, ana kütle nin tamamına ulaşmak zaman ya da maliyet açısından mümkün olmadığından, tamsayım yöntemi yerine, basit rastsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Araştırma, kullanılan örneklem Gümüşhane ile sınırlıdır. Araştırmanın bir diğer sınırlılığı, belli bir zaman diliminde yapıldığından (15 Haziran-15 Ağustos) ve zamanla algıların değişebileceği düşünüldüğünden, araştırma yapıldığı zaman dilimini kapsamaktadır.

4.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada veri toplama tekniği olarak nicel veri toplama tekniklerinden anket yöntemine başvurulmuştur. Araştırmaya yol gösterici olması nedeniyle daha önce benzer konuları ele alan Bilir vd., (2000) ve Akyol (2014)'un anket çalışmalarından faydalanılmıştır.

Bu çalışma kapsamında örneklem olarak belirlenen kişilere uygulanmak üzere 400 adet anket formu dağıtılmıştır. Bazı kişilerin ankete yanıt vermekten kaçınması, bazılarının birden çok yanıt vermesi ve verilen cevapların tutarsızlığı nedeniyle 10 adet anket iptal edilmiş ve geriye kalan 390 anket formu değerlendirmeye alınmıştır. Geçerli kabul edilen 390 adet formdan elde edilen veriler güvenilirlik analizine tabi tutulmuş, Cronbach's alpha değeri 0,883 olarak bulunmuştur.

Analiz için SPSS paket programından yararlanılmıştır. Yanıtların frekans, yüzde ve ortalama sonuçları teke tek bulunmuş, bu sonuçlar tablolar haline dönüştürülerek yorumlanmıştır. Bununla birlikte iki aritmetik ortalama arasındaki farkın anlamlılığını test edebilmek amacıyla Mann-Whitney U Testinden faydalanılmıştır.

4.4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE ANALİZİ

Bu bölümde öncelikle sigara tüketiminde bulunan tüketicilerin demografik değişkenlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Ankete katılanların algılarını ölçmeye yönelik senaryo içeren soruların değerlendirilmesinde "frekans analizi" ve "betimleyici analiz" yöntemlerinden yararlanılmıştır. Araştırmanın devamında ise araştırma değişkenliklerine bağlı olarak gerçekleştirilen istatistiksel sonuçlara ve yorumlamalara yer verilmiştir.

Sigaraya ve tütüne yapılan zamların, yüksek vergilerin tüketicilerin satın alma davranışları üzerine etkisini belirlemeye yönelik düşüncelerin Gümüşhane ölçeğinde belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen bu çalışmayla ilgili demografik değişkenler, Tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 6. Katılımcıların Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı			
Demografik Faktörler	Değişkenler	Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	266	68,2
	Kadın	124	32,8
Yaş	0-18	72	18,5
	18-24	202	51,7
	25-33	40	10,2
	34-40	33	8,5
	41-45	21	5,4
	46-50	14	3,6
	51-60	5	1,3
	61- +	3	0,8
Meslek	İşçi	46	11,7
	Öğrenci	102	26,1
	Emekli	51	13,7
	Öğretmen	23	5,8
	Akademisyen	11	2,8
	Memur	83	21,2
	Ev Hanımı	9	2,3
	Serbest Meslek	27	6,8
	Esnaf	38	9,6
Eğitim	İlkokul	33	8,5
	Ortaokul	53	13,6
	Lise	154	39,4
	Ön Lisans	65	16,7
	Lisans	75	19,2
	Yüksek Lisans	7	1,8
	Doktora	3	0,8
	Toplam	390	100,0

Tablo 6'da özetlenen bulgular; katılımcıların cinsiyet, yaş, mesleki durum ve eğitim düzeyi gibi demografik özelliklerini vermektedir. Cinsiyet açısından katılımcıların %68,2'sini (266) erkekler, %32,8'ini (124) bayanlar oluşturmaktadır. Ankete katılanlar yaş durumuna göre değerlendirildiğinde; %51,7'sini 18-24, %18,5'ini 0-18 yaş aralığı ve %10,2'sini 25-33 yaş aralığı oluşturmaktadır. Katılımcıların %70'inden fazlasını genç olarak nitelendirilecek 0-24 yaş aralığı oluşturmaktadır. Meslek durumları açısından ise katılımcıların sırasıyla öğrenci, memur,

emekli, işçi, esnaf, serbest meslek, öğretmen, akademisyen ve ev hanımlarından oluştuğu görülmektedir. Ankete katılanların eğitim düzeyine bakıldığında; %39,4'ünü lise mezunları, %19,2'sini lisans mezunları ve %16,7'sini de ön lisans mezunları oluşturmaktadır (Tablo 6).

Tablo 7. Katılımcıların Gelir Durumları		
Gelir Durumu	Sayı (adet)	Yüzde (%)
0-1000TL	136	34,9
1001-2000TL	65	16,7
2001-3000TL	99	24,9
3001-4000TL	44	11,4
4001-5000TL	29	7,5
5001-6000TL	9	2,4
6001- +	8	2,2
Toplam	390	100,0

Araştırmaya katılanların gelir durumlarına ait veriler Tablo 7'de verilmektedir. Katılımcıların %34,9'u 1000TL'den az, %24,9'u 2001-3000TL arasında ve %16,7'si de 1001-2000TL arasında almaktadır. Araştırmaya katılanların çoğunluğunu öğrenciler oluşturduğundan, katılımcıların %51,6'sı asgari ücretin altında bir gelire sahiptirler.

Tablo 8. Katılımcıların Sigara Vergi Oranları İle İlgili Bilgi Düzeyleri		
Sigara'da uygulanan vergi oranı nedir?	Sayı	Yüzde(%)
Bilmiyorum	270	69,2
Vergi Alınmıyor	52	13,3
%10'dan az	23	5,8
%10 -%%25	9	2,4
%26-%%50	6	1,5
%51-%%75	9	2,4
%76-%%100	21	5,4
Toplam	390	100,0

Tablo 8'de araştırmaya katılan tüketicilerin sigaradan alınan vergi oranları ile ilgili ne kadar bilgiye sahip oldukları verilmektedir. Araştırmaya katılmayanların %69,2'si sigaraya uygulanan vergi oranları hakkında bilgi sahibi olmadıklarını,

%13,3'nün de sigaradan vergi alınmadığını belirtmişlerdir. Bu bulgulardan hareketle katılımcıların bilgi düzeylerinin ve farkındalıklarının çok düşük düzeyde kaldığı görülmektedir.

Tablo 9. Katılımcıların Tütün Kullanım Durumu		
Tütün/Sarma İçiyor musunuz?	Sayı	Yüzde(%)
Evet	75	19,2
Hayır	315	80,8
Toplam	390	100,0

Tablo 9'da ankete katılanların tütün kullanım durumları incelendiğinde; katılımcıların %80,8'inin tütün kullanmadığı, %19,2'sinin tütün veya sarma gibi farklı tüketim tercihlerine başvurdukları görülmüştür.

Tablo 10. Katılımcıların Kaçak Sigara Kullanım Durumu		
Kaçak sigara kullandınız mı?	Sayı	Yüzde(%)
Evet	116	29,7
Hayır	274	70,3
Toplam	390	100,0

Katılımcıların kaçak sigara kullanım durumları Tablo10'da verilmektedir. Bu tablodan hareketle katılımcıların %70,3'ünün kaçak sigara kullanımında bulunmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 11. Katılımcıların Sigara İçme Durumlarına Göre Sigaraya Karşı Alınan Önlemlere Bakış Açılıarı

Sigaraya Karşı Alınan Tedbirler	Sigara içtiniz mi ?	veya Halen içiyor musunuz?	
	Evet	Hayır	P
	$\bar{X}$	$\bar{X}$	
Sigara Fiyatlarına Yapılan Zamlar	3,21	3,74	<0,001
Kapalı Mekanlarda Sigara Kullanma Yasağı	3,64	3,91	<0,001
Sigaradan Alınan Verginin Artırılması	2,36	3,72	<0,001
Taşıtlarda Sigara Kullanma Yasağının Getirilmesi	2,41	3,88	<0,001
Sigaranın Üzerindeki Yazılar	2,27	3,18	<0,003
Sigara Üzerindeki Resimler	2,31	3,53	<0,001
TV Ekranlarında Sigara İçenlerin Karartılması	2,23	3,25	<0,004
Yazılı ve Görsel Basında Sigaraya Karşı Bilinçlendirme Kampanyaları	2,86	3,81	<0,001
Sigarayı Bırakma ve Tedavi yöntemlerinin Artması	3,68	3,71	<0,013

*Bu sorular, Likert tipi 5'li ölçek kullanılarak yapılandırılmıştır.²

($\bar{X}$ =1.00 – 2.33 ise Düşük; $\bar{X}$ =2.34 – 3.66 ise Orta; $\bar{X}$ =3.67 – 5.00 ise Yüksek)

Katılımcıların sigara kullanımının azaltılmasına yönelik alınan önlemlere karşı verdikleri yanıtlar Tablo 11'de verilmektedir. Bu tablodan sigara kullanmayan kişilerin, sigara kullanan kişilere göre sigaranın azaltılmasına yönelik önlemlere daha duyarlı davrandıkları çıkartılabilir. Sigara kullanmayanlar; sigara fiyatlarına yapılan zamların, kapalı mekanlarda sigara kullanma yasağının, sigaradan alınan vergilerin azaltılmasının, taşıtlarda sigara kullanımının yasaklanmasının, yazılı ve görsel basında sigaraya yönelik bilinçlendirme kampanyalarını düzenlenmesinin, sigarayı bırakma yöntemlerinin artırılmasının sigarayı azaltmada önleyici tedbir olarak kullanılabileceğini önemli olarak görmüşlerdir.

Sigara içme durumu ile sigaraya karşı alınan önlemler arasındaki ilişki Mann-Whitney U Testi sonuçlarına göre analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre sigara içme durumu ile sigaraya karşı önlemler arasında istatistiksel olarak tüm basamaklarda anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak, sigara içen kişilerin sigara karşıtı eylemlere tüm basamaklarda daha az katıldıkları bulgusuna ulaşılmıştır ($p < 0,005$).

² Anketin ikinci kısmındaki sorularda, “Kesinlikle Katılıyorum” = 5, “Katılıyorum” = 4, “Kararsızım” = 3, “Katılmıyorum” = 2 ve “Kesinlikle Katılmıyorum” = 1 seçenekleri yer almaktadır

Tablo 12. Sigara Tüketimini Azaltmaya Yönelik Alınan Tedbirlere Sigara Kullananların Bakış Açıları

Sigaraya Karşı Alınan Tedbirler	Sigara içtiniz mi ?	veya Halen içiyor musunuz?	
	Evet	Hayır	P
	$\bar{X}$	$\bar{X}$	
Sigara Fiyatları Artınca Tütün Kullanmaya Yöneldim	3,14	3,74	<0,001
Sigara Fiyatları Artınca Sigara Kullanımını Azalttım	2,29	3,69	0,006
Sigara Fiyatı Artınca Kaçak Sigara Kullanmaya Başladım	3,32	3,56	<0,001
Taşıtlarda Sigara Kullanma Yasağı kaldırılmalı	2,38	3,45	0,543
Sigaranın Üzerindeki Yazılar kaldırılmalı	2,41	2,75	0,312
Sigara Üzerindeki Resimler kaldırılmalı	2,89	3,14	0,026
Sigaradan Alınan Vergiler Azaltılmalı	3,13	2,88	0,018
Sigara Üzerindeki Yazılı Mesajlardan Etkilenerek Sigara Tüketimimi Azalttım	3,46	3,13	0,578

($\bar{X}$ =1.00 – 2.33 ise Düşük; $\bar{X}$ =2.34 – 3.66 ise Orta; $\bar{X}$ =3.67 – 5.00 ise Yüksek)

Tablo 12’de özetlenen bulgularda sigara tüketimini azaltmaya yönelik alınan tedbirlere yönelik sigara tiryakilerinin bakış açıları verilmektedir. Bu tablodan hareketle “Sigara fiyatları artınca tütün kullanmaya başladım.,” “Sigara fiyatları artınca sigara kullanımını azalttım.,” “Sigara fiyatı artınca kaçak sigara kullanmaya başladım.,” “Sigara üzerindeki resimler kaldırılmalı.” ve “Sigaradan alınan vergiler azaltılmalı.” önermeleri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Mann-Whitney U, P<0,05).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de sigara tüketimi bireyin sosyal yaşamını, ruh ve beden sağlığını ve bütçesini olumsuz etkilemektedir. Bu olumsuzluğu gidermeye yönelik hem kamu kurumları hem de sivil toplum kuruluşları tarafından ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Bu kapsamda gerek yazılı ya da görsel basında çeşitli bilinçlendirme kampanyalarına başvurulmakta gerekse dumansız hava sahası uygulaması ile birçok kapalı ve açık mekânda sigara yasağı uygulamasına ve sigara paketlerinin üzerine çeşitli uyarı yazıları ile resimlere yer verilmektedir.

Elde edilen bulgulara ve analiz sonuçlarına göre araştırmaya katılanların çoğunluğunu öğrenciler oluşturduğundan, katılımcıların yarısından fazlasının asga-

ri ücretin altında bir geliri bulunmaktadır. Sigara kullanan vatandaşların %69,2'sinin sigaradan alınan vergilerden haberdar olmadıkları görülmüştür. Araştırmaya katılan tüketicilerin sigara dışında tütün tüketimine yöneldikleri, tüketicilerin bir kısmının da kaçak sigara kullanımında buldukları tespit edilmiştir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; sigaraya karşı alınan tedbirlere sigara kullanıcılarının olumsuz baktıkları, kullanmayan kişilerinde sigaraya yönelik alınan tedbirleri desteklediği görülmüştür. Aynı zamanda sigara kullanan vatandaşların, paket üzerindeki yazılardan ya da resimlerin etkilenmedikleri gözlenmiştir.

Sigaraya yapılan zamların ve vergilerdeki artışların tüketicilerin sigara kullanımını azaltmadığı sadece daha ucuz sigara markalarına yönelttiği veya kaçak sigara kullanma tercihlerini değiştirdiği görülmüştür.

Anket sonuçlarına göre sigara kullanan kişiler mevcut durumlarından hoşnut olmadıklarını, sigarayı bırakmak için çaba gösterdiklerini fakat hayat şartlarının sigarayı bırakmaya engel teşkil ettiklerini dile getirmektedirler. Burada sigarayı bıraktırma polikliniklerine önemli görevler düşmekte, sigarayı azaltmaya yönelik çalışmaların artırılması ve tanıtımın daha çok yapılması gerekmektedir.

Elde edilen bulgular sigarayla mücadelede zamların ve vergilerin çare olmayacağı, bu durumun sigara tiryakilerini farklı arayışlara iteceğini ortaya koymaktadır. Özellikle piyasada rahatça bulunan tütün ve kaçak sigara kullanımının önüne geçilmesi gerektiği aksi halde yapılan zamların sigara tüketiminde değişikliğe neden olmayacağı bilinmelidir.

Sonuç olarak; uygulanan anket ve daha önce gerçekleştirilen çalışmalar göz önüne alındığında sigaraya yapılan zamlar, alınan vergiler, yasaklamalar ve bilinçlendirici çalışmalar sigarayla mücadele de yetersiz kalmaktadır. Bu noktada devletin, sağlık kuruluşlarının, toplumun ve ebeveynlerin top yükün bilgilendirici ve caydırıcı tedbirler alması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- American Cancer Society (2006). The Tobacco Atlas, (Çevrimiçi), http://www.cancer.org/docoot/AA/content/AA_2_5_9x_Tobacco_Atlas.asp
- Avcı, E. (2018). Eğitim Aile Sağlığı Merkezine Kayıtlı Sigara Bağımlısı Kişilere Sigara Bırakma Çalışması, Tıpta Uzmanlık Tezi, T.C. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Ankara Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi Aile Hekimliği Kliniği, Ankara, (Danışman: Uzm. Dr. İsmail Arslan)
- Başol, E., ve Can, S. (2015). "Tütün Tüketiminin Ekonomik Etkileri Ve Tütün Kontrol Politikaları Üzerine Bir İnceleme", Balkan Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 4, Sayı:7, 2015.
- Bilir, N., Güçüz, B., ve Yıldız, N. (2000). "Sigara İçme Konusunda Davranışlar ve Tutumlar", Hacettepe Halk Sağlığı Vakfı Yayını, 7, Ankara.
- Çakır, H. (2011). 'Uzun Süreli Sigara Kullanımının Sistemik ve Renal Vasküler Fonksiyonlara Etkisi', Yandal Uzmanlık Tezi, T.C. Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi İç Hastalıkları Anabilim Dalı Nefroloji Bilim Dalı, Edirne.

- Çivi, S. ve Şahin, T. H. (1991) "Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Sigara Konusundaki Bilgi, Tutum ve Davranışları", Aile ve Toplum Dergisi, sayı:1, Cilt:1, Yıl:1, ss.49-52.
- Cruz, S., Gutierrez at. al., (2006). "Tobacco Consumption and Motives for Use in Mexican University Students, Adolescence", 41, 162; Academic Research Library
- Dikmen, N. (2005). "Türkiye'de Sigara Tüketimi ve Tüketimi Etkileyen Değişkenler Üzerine Bir Model Çalışması", İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:19, Sayı:1
- Emri, S. (1996). "Ever cigarette smoking in Ankara", Tobacco Control, 7, ss. 386-392.
- Karaöz, M., Albeni, M., ve Büyüktatlı, F. (2010). "Yasal Düzenlemelerin Sigara Tüketimi Üzerindeki Etkileri", Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 212
- Köse, U. (2011). "Trabzon İl Merkezindeki Doğum Yapmış 6-12 Aylık Bebeği olan Kadınlarda Gebeliğin Sigara Kullanımına Etkisi", Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Trabzon.
- Mısırlıoğlu, Ş. (2019). "Değişen Dünyada Düzenli Olarak Sağlık Eğitimi Alan Yetişkin Kadınlarda, Sigara İçme Alışkanlıklarının, Beslenme Durumu ve Yaşam Kalitesine Etkisi", Biruni Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 78s.
- Oğuztürk, B.S., ve Gülcü, Y. (2012). "Türkiye'de Sigara Tüketimini Etkileyen Faktörlerin Analizi", Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, s. 99-105
- Pampel, F. C., Rogers, R. G. (2004). "Socioeconomics Status, Smoking and Health: A Test of Competing Theories of Cumulative Advantage", Journal of Health and Social Behavior, 45, 3; Academic Research Library
- Pınılla, J., Gonzalez, B., Barber, P and Santana, Y. (2002). "Smoking In Young Adolescents: An Approach With Multilevel Discrete Choice Models", J. Epidemiol Community Health, 56
- Sağar, M. E. (2018). "Üniversite Öğrencilerinin Sigara Bağımlılığında Sosyal Öğrenmenin Rolü Üzerine Nitel Bir İnceleme", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt.10 Sayı. 26, s.736-753.
- Siahpush, M., Borland, R., And Scollo, M. (2003). "Smoking and Financial Stres", Tobacco Control, 12
- Oğuztürk, B. S., ve Gülcü, Y. (2012). "Türkiye'de Sigara Tüketimini Etkileyen Faktörlerin Analizi" Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, C:4, S:2, s. 99-105.
- Temiz, D. (2010). "Sigara Tüketimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Uygulama: Türkiye Örneği", Ekonomi Bilimleri Dergisi, 2(1): 45-53.
- Townsend, J., Roderic, P. ve Cooper, J. (1994) "Cigarette Smoking by Socioeconomic Group, Sex, and Age: Effects of Price, Income, and Health Publicity", 309, ss.923-927.
- WHO, (2019a), World Health Organization. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/tobacco>, Erişim Tarihi:06.08.2019
- WHO, (2019b), World Health Organization. https://www.who.int/tobacco/publications/gender/women_tob_epidemic/en/, Erişim Tarihi: 07.07.2019
- <https://t24.com.tr/haber/dunyada-her-3-eriskinden-biri-sigara-kullaniyor,640332>, Erişim Tarihi: 11.07.2019
- <https://www.iha.com.tr/haber-turkiyede-ne-kadar-sigara-kullanicisi-var-709869/>, Erişim Tarihi: 13.07.2019
- <https://www.egm.gov.tr/kacacilik-ve-organize-suclar>, Erişim Tarihi: 13.07.2019
- <https://www.haberturk.com/sigara-ve-alkole-zam-2019-iste-guncel-alkol-ve-sigara-fiyatları-2501184-ekonomi>, Erişim Tarihi: 08.08.2019.
- http://www.universalcorp.com/Resources/Practices/HealthSafety/Health_and_Safety_Policy.pdf Erişim Tarihi: 07.08.2019
- http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1095, Erişim Tarihi: 07.08.2019
- <https://www.tarimorman.gov.tr/TADB/Menu/22/Tutun-Ve-Tutun-Mamulleri-Daire-Baskanlığı>, Erişim Tarihi: 07.08.2019
- http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=30641&tipi=17&sube=0, Erişim Tarihi: 08.08.2019